

Vieh treiben), բուսերուն հետ. Wenn richtig, կ'ըսէ Meringer IF 18, 252, so haben wir eine Entwicklung 'treiben, ziehen, ackern (ածել, եղել, գործել զերկիր), Այս վերջին համեմատութեան միայն սկզբնաւոր հնգերէ. Սկայրին հայտնի մէջն ալ է. սկզբնաւոր առաջին արգելք է, որ հնգերէ. *ս-ին հայտնի մէջ միայն է իրեն շարունակութիւն է (համար. զ. օ. հայտ. զինի, լատ. vinum), է-ի վրայ ա. է-ն = ըստ իս հԱ. *է-էն, որ *էն-ը *seks-էն է:

6. Հայ. Իսթ (բարձ. եղ. սեռ. Իս) = օր. svdsar, Կար. *anhar, նպար. *āhar, լատ. soror, գոթ. svistar, լեռ. sesā, եկւ. sestra, հիբեր. siur, fivr, Հայ. Իսթ = հնգերէ. եղ. ուղ. *svē-sōr, եղ. սեռ. հայ. Իս = հնգերէ. svešrōs (Hübschm. 1, 504), Հնգեր. *svēšōr-էն ըստ իս, ուստի *svēšur, *hvēhur, *vvhēhur, *ghēur, *khēur, *kōur եղաւ, որով վերագրու Իսթ:

(Հարաւանիէն) ՂՈՒՆԱՅ ՈՍՊՐՈՌՈՒՄԱՆԱՆ

Ս Ս Ե Ն Ն Ա Գ Ր Ո Վ Ա Ն

Մ Ն Ե Ն Տ Ր Գ Ո Տ

(Հարաւանիէն Իս Իսթ)

Խորինացու Բ գրքի վերջին ՂԲ զլուխը նուիրած է "վախճանի Տրդատայ Թագաւորին, ընդ որում եւ ողբերգական մեղադրութիւն, Ափսոս, որ մեր հեղինակը չէ հաղորդում Հայոց Թագաւորի սպանութեան իսկական գեղգը. նա գոհ է մնում ընդհանուր խորհրդանութիւն. ներով մեր ազգի "բարձրացանութեան, անօրէնութեան եւ ամբարշտութեան" մասին, որով նա նահատակեց իւր Թագաւորներէից լաւագոյնին Սրա Տեստ միասին իւր ինկութիւն յարմարեցնում է բառեր եւ զարձուածներ աւետարանիչներէից, առաքելներէից, Գաւթի սաղմունիւրից, փոխ առնելով առանձին բառեր եւ ասացուածներ նաեւ Փիլոսոֆի, Կեղծ-Կալիսթենէսից, Գր. Նազիւնգացոյց, Ագաթանգեղոսից

1. "Վառն Ծսանաց", էջ 24. հոյ Թարգմ. (ձեռն. 1892):

2. "Աղբերանդրի պատմութիւն, էջ 41 հոյ Թարգմ. 1. "Բան առ Կնարք". "Որպէս մարգարէ, մինչեւ ցնոր էք ծանարարութիւն... ընդդէմ սիրել զմարտն իմ եւ ինչորք զաւթութիւն, ՂԵՆ. ՄԻ. ձեռ. Թ. 217, էջ 1208. "Առ որպէս, "Եւ պատշաճ համարիմ զամենայն զոսպարանն ըրբեմակի հնչեցուցանել այնպիսի բանիք զամենայն զինարարու զիծեցուցանել շատաստութեան եւ աշխատանքս, ՂԵՆ. ՄԻ. ձեռ. Թ. 98 էջ 75 եւ 157. "Ի ժողովոյն, "Տը օգտւաւ Բագաւմ բարեցի, որ շատաստութեանն իստիք իրեւ յաղբեր զիծմն յանգարութեանն, ՂԵՆ. ՄԻ. ՄԻ. Թ. 217, էջ 2458:

(էջ 631) եւ ուրիշներէից: Ընդհանրապէս, մեր պատմագրի, ըստ երեւութիւն, նպատակն է պատմել Տրդատի մասին մի այնպիսի բան, որ անծանօթ լինի Ագաթանգեղոսին եւ միւս հայ պատմիչներին, այն է — Տրդատի սպանութիւնը թոյնով: Ըստ կարելի է, որ այդպիսի աւանդութիւն գոյութիւն ունէր ժողովրդի մէջ խորինացու ժամանակ եւ պատմիչն այսպիսով հանգէս է գալիս իրեւ նրա արտայայտիչը:

Ինչ վերաբերում է ծանօթ նկարագրին "Տրդատի մահուան եւ թաղման մասին", որ գտնուում է "Յայտնաւորներ", մէջ եւ որը Հ. Սիւնյան եւ ուրիշներ համարում են իրրեւթէ մեր ձեռքը չհասած Գ. Գրքի 1-ի հատուած կամ որ նոյն է խորինացու պատմութեան մի "յաւել. լուսաւոր, — եւ վերագրում եմ այն յետին ժամանակի անվաւր գրուածներին թուին, որոնք կազմուեալ են նոյն խորինացու ազգեցութեամբ:

Այս անվաւր գրուածքում Հայոց Թագաւորի սպանութեան փաստին քաղաքական բնաւորութիւն է տրուած. եղեւնագործութեան գլխաւոր յանցարարն է Հայոց Տրդատ Թագաւորի ռեբրիմ լինումի Պարսից Թագաւոր Զապուհը, որ օգտուում էր այս նպատակի համար այն սլաւ հայ մարզիանց գործակցութեամբ, որոնք ցանկանում էին հեթանոսութիւնը վերականգնել իրենց հայրենիքում, Կրանց մէջ աչքի են ընկնում մանաւանդ Սիւնյանց իշխանները, որոնց կալուածները սահմանակից էին Պարսկաստանին: Գաւթիւրիներին թուում էր նաեւ Թագաւորի սենեկապետ: Տրդատ զգալով դաւադրութեան գոյութիւնը, ուղեւորուեց առ ժամանակ իւր պետութեան արեւմտեան կողմը — Եփեղեաց գաւառը: Այնտեղ Սիւնյանց իշխաններէից ոմանը, որոնք մամակեղում էին գաւառը լինելու, որսի ժամանակ իբր թէ պատահմամբ, նետ արձակեցին Թագաւորի վրայ նրան սպանելու գիտաւորութեամբ: Թագաւորը վերաւորուած է. նրան տանում են արեւմից եւ անկողին դնում: Սենեկապետը տեսնելով, որ Թագաւորի վէրքը վտանգաւոր չէ, նրան թոյն է տալիս, որից նա մեռում է: Սրանից յետոյ անվաւր գրութիւնը տալիս է Տրդատ Թագաւորի փառաւոր թաղման նկարագիրը թորդանում, փոխ առած համարեա բառացի խորինացու պատմածից Հայոց Սր-

1. Յեւ "Բաղամվեդո 1851թ. էջ 69-75. Նաեւ Սեփան "Արարատ", 1890. Համմ. բաց ի որակից, Langlois, Collection I եւ II. Brosset նոյն տեղ. Տրդատաւան Գ. Կ. հրո. Բ. ՂԵՆ. 1886, էջ 355-356:

տառաւում է, բայց ի դրանից, նոյն պատմել յե-
տագայ խոսքերից այն մասին, թէ ինչպէս Պար-
սիկները Գ. դարում Անի ամուր բերդաքաղաքն
առնելուց յետոյ, ձեռք ձգեցին բոլոր այնտեղ
գտնուած գանձերը եւ, մինչեւ իսկ բաժանով
Հայոց թագաւորների գաղմայանները, իրենց հեռ
վերցրին նաեւ նոցա սակերները (Փաւստոս, Գ, իէ):
Ներք խորհնացին քառացի կրկնում է (Գ, Ժ եւ
իէ) այն վկայութիւնը Փոքր խաղաղի Անիում
թաղելու եւ այս բերդում Հայոց թա-
գաւորների շիրմերի գտնուելու մասին:
Ինչ վերաբերում է Թորոսի գիւղին
(նոյնպէս Դարանացեաց գաւառում), որ տեղ
քառ անվտերի թաղուց Հայաստանի առաջին
գրիմանուց թագաւորը, իսկպէս: ինչպէս մենք
արդէն տեսանք, Հայոց կաթողիկոսների գաւ-
թաւանն էր իրեն ձոց սեփական կալածած.
այնտեղ էին Մ. Գր. լուսաւորել նրա որդւ
դրթանէսի եւ թոռ Եղիշի շիրմերը:

Տրդատի եւ լուսաւորել թաղման տեղերը
նոյնացնելու կարող էր առիթ առած լինել
անվտերի հեղինակին՝ յայն ժամատու ՀՏաւ-
թաւանի ան կէտից (Գ, Ժ Ժ), Յովսէպ Կաթողի-
կոսը, որը, ըստ կարգին, օգտուել է պետին
աւանդութիւններին:

Գր. իսկպէս: ինչպէս
Փոքր. Ա. ՄԱՐԿ.

ՏՈՒՅԱԿ. ՉԵՒԱԳՐԱՅ ԹԱՆԻՐԻՉԻ

Բ.

Յոգացի ձեռագրաց Արաջնորդարանին թարգմել:

(Ը-բանիւ-միւս):

11.

ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

Ռ.Հ.Բ. = 1630.

ԹՈՂՈՎ. Զարե Ժիմակին մէջ 236, բայց սկզբն
կտրուած են խումը մը թերթեր, որոնցմէ 21-ին ծալ-
քերը դեռ կը մնան: — ՄԵԾԹՈՒԹԻՒՆ՝ 14X9,6X3 սմ.:
— ԳՐԱԺԻՄՈՒՆ՝ միասին: — ԳՐԻ՝ յօտար. Թանաք սեւ,
վերնագրերը, սկզբնապոսներն ու սկզբնաստուծը կար-
մեր: Տող 17: — ՆԻՒՆ՝ Թուղթ: — ԿԱԶՄ՝ կաշնպատ
տախտակէ: Կը մնայ մնայ վերջի կողմ որուն վրայ
նկարուած է գառն Աստուծոյ, շուրջ այս արձանագրու-
թեամբ. AGNVS. INNOCENS. PATRI. IMMOLARI. VOL-
VISTI. Թղթերուն եզերքը ներկուած է կարմիր: — ՀԱՆ-
ՔԱՄԱՐՆԵ՝ մասնաւոր լաւ եւ մաքուր: — ԴԱՍԻՐ՝
ԹՈՂՈՎ. չկայ: — ԼՈՒՍԱՆԱԶԱՐԱՐԻ՝ քիչ եւ միջակ ա-
րեւեստով: — ԳՐԻ՝ անձնատ. Թուական Ռ.Հ.Բ. =
1630. տէր նշանակեց Գորոս. տեղ թերես տը-Հուլայ:

2. Կարգիս Կր պարունակէ. 1. Պատմութիւն
հայունեաց խաչին. Եւ եղև յետ թագաւորելոյն

մերկ: Եւ էլ 1ա — 40բ. 2. Վասն դեւին. Պատմաց
մեզ մեծ վարդապետն յովեփ որ շինեաց զվա-
սն... եւ մեր սշ տեսնել զնա եղևալ գնացորդ.
էլ 40բ. — 42ա. 3. Անվերնադիր. Երայմաճ լայր
որդի առ Հայր իւր... յարարաւ զիբանան Հայոց
խաղաղութեամբ եւ գնացին յայնպիսի իւրեանց
(Եղհանան իրեան մեկտա թիւն խաղաղման արեւ-
գական). էլ 42ա — 53բ. 4. Վասն գնացելու ի տառա-
պօլ գաղիկ թագաւորին. Այսպէս խաղաղաց. ար-
քայն Հայոց գաղիկ... եւ եղև ի թագաւորին նր
մէ իւր. Թուական Հայոց (կը պատմուի Գաղիկի
երթն ի Օլոյն, Մարկոս մեղապօլիտի աստակու մը,
Գաղիկի մահը, Ռուբենեանք եւ լեւոն Բ). էլ 53բ
— 74բ. 5. Մարթեա վարդապետի զանազան պաշ-
տասնանք արարեալ ընդդէմ տաճկաց անորինացն.
Ամային գիրն գրեալ է թէ... էլ 74բ — 90ա: —
6. Վասն խաղաղայտին թէ չաւառ էր. Երբեմն
ստեղծեաց Աճ զԱրամ... էլ 90ա — 92ա. 7. Պատ-
մութիւն միւրոց թագաւորացն եւ վո այրին. Եւ
եղև ընդ աւաւան ընդ այնոսիկ էլ հրաման յօգնու-
տաւ կայսերէ... էլ 93ա — 103բ. 8. Վասն մկրտու-
թեան տալլին. Կարմիր ծովն օրինակ էր աւաղաւ-
նին... էլ 103բ — 105բ. 9. Խառա գառն առեւելս
թեան է. Գրեմք վո առեւելս թեան. արդ ոչ է պարտ
գրիտառնէից առեւ... էլ 106ա — 110ա: 10. Վասն
խոստովութեան. Գրեմք վո խոստովութեան
որ այ մեզ մեծ բարի պարգեւեալ է... էլ 110բ —
115բ. 11. Վասն սղարմութեան. Ողորմութիւն ա-
րարեալ աղքատաց եւ կարօտելոց. էլ 115բ — 121ա:
12. Նորին բարեզ վասն ողորմութեան ի բանն
եղբոր գիծեք որպէս եւ Հայրն մեր երկն. Ձե
տարբին յարարածց Աճ նախկինամեղ... էլ 121բ
— 131ա: 13. Վասն գծիկոց եւ հատուցման ար-
դարոց եւ մեղաւորաց. Եւ արդ յետ այս անբաւ
քաղաք կոչմանս այ... էլ 131ա — 142ա: 14. Վասն
արքայութեան եւ անառ. հանգստեան, որ կա պաշ-
տատնաւ արդարոց. Ո՛վ քնայք քի ընտրեալք...
էլ 142ա — 151ա: 15. Վասն արտասկաց. Արտա-
սկեքն որ վո մեղաց լինի, բազում օտուութիւն ունի...
էլ 151ա — 152ա: 16. Խառա քաճանայից. Ո՛վ
քնայք ի պատմիրանս այ կայեք... էլ 152ա —
159ա: 17. Վասն տեղերն յիշնցնաւաց. Ո՛վ եղ-
բարք իմ սիրելիք եւ քառեք ժողովուրդք... էլ
159ա — 170բ: 18. Եղաղաւ հանգեւրեկն լայր. Օ-
գոստաւ կայրն հրամայեալ... էլ 170բ — 178ա:
19. Հարցումն հրէի միայն եւ պատասխանի Թահանու
գամակալոցն. Ձած այինս ամ յաճ վառահանու
պարտ է. էլ 178բ — 218բ. 20. Հարցումնք բար-
անդի կեանքացոյն ընդ արդին Գրեգորի Նիւսայոյ
եղբորն բուրմ. էլ 219ա — 236ա:

ԵՒ ՀԱՆԱԶԱՐԱՐԻՒՆԷ. (էլ 42ա, ստորին լու-
սանցքը, այլ գրէէ). Թիւ. աճէալ:

էլ 50բ (նշանակ). Եւ որդի յատուծոյ. ողոր-
մայ յակիրին:

էլ 74ա (լուսանցքի վրայ. այլ գրէէ). Թ/վն
աճէալ:

էլ 92ա (բաւն գրէէ). Գն մեծ քո նր խաչին
առաք զորութիւն. եւ յարողմն ստացողի զորաց զուգիցի
Պոպոնին. եւ փրկես զնա երեսիւ եւ աներեւոյթ թշնա-
մայն եւ իւր ծնողացն եւ մա՛ յարեան մերձաւորացն: